

LSMC
Sociologijos
institutas

LIETUVOS SOCIALINĖ RAIDA

Visuomenės diferenciacija ir socialinės grupės

2021 Nr. 10

LIETUVOS SOCIALINIŲ MOKSLŲ CENTRAS
SOCIOLOGIJOS INSTITUTAS
INSTITUTE OF SOCIOLOGY
AT THE LITHUANIAN CENTRE FOR SOCIAL SCIENCES

LIETUVOS SOCIALINĖ RAIDA

SOCIAL DEVELOPMENT OF LITHUANIA

VISUOMENĖS DIFERENCIACIJA IR SOCIALINĖS GRUPĖS
SOCIAL DIFFERENTIATION AND SOCIAL GROUPS

2021 Nr. 10

VILNIUS, 2021

Sudarytojai:

Sarmitė Mikulionienė, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas
Donatas Burneika, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas
Viktorija Baranauskienė, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas

Redkolegija:

Māris Bērziņš, dr., Latvijos universitetas (Latvija)
Inga Blažienė, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas
Jakub Brdulak, prof. dr. habil., Varšuvos ekonomikos mokykla - SGH (Lenkija)
Viginta Ivaškaitė-Tamošiūnė, dr. Europos komisijos Jungtinis mokslo centras (Ispanija)
Aiva Jasilionienė, dr., Makso Planko demografinių tyrimų institutas (Vokietija)
Dovilė Krupickaitė, dr., Vilniaus universitetas
Sandra Krutulienė, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas
Tadas Leončikas, dr., Eurofondas (Airija)
Andrius Marcinkevičius, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas
Aušra Maslauskaitė, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas
Aurelija Novelskaitė, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas
Vikinta Rosinaitė, dr., Vilniaus Gedimino technikos universitetas
Laimutė Žalimienė, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas

Recenzantai:

Lilija Kublickienė, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas
Edis Kriaučiūnas, dr., Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos institutas

Apsvarstyta Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos instituto leidybos komisijos posėdyje
2021 m. gruodžio 6 d.

Sociologijos instituto leidybos komisijos protokolo Nr. A-20.

Kalbos redaktorius:

Tomas Taškauskas

Maketuotojas:

Rimantas Junevičius

ISSN 2424-497X (internete)

Leidžia Lietuvos socialinių mokslų centro
Sociologijos institutas
A. Goštauto g. 9, LT-01108 Vilnius

© Lietuvos socialinių mokslų centro
Sociologijos institutas, 2021

TURINYS

PRATARMĖ	5
PRATARMĖ (anglų kalba)	6
Daumantas Stumbrys GYVENTOJŲ STRUKTŪROS POKYČIAI LIETUVOJE 2001–2021 METAIS: DIDĖJANTI DEMOGRAFINĖ DIFERENCIACIJA TARP MIESTO, PRIEMIESČIO IR KAIMO SAVIVALDYBIŲ	7
Anna Lipnevič GAUSIOS ŠEIMOS LIETUVOJE: DEMOGRAFINĖ SITUACIJA IR JOS KAITA.....	21
Vladas Gaidys MATERIALINĖS PADĖTIES VERTINIMO SKIRTUMAI MIESTE IR KAIME VISUOMENĖS NUOMONĖS TYRIMŲ DUOMENIMIS 2002–2021 M.....	33
Rūta Brazienė JAUNIMO APSIRŪPINIMO BŪSTU NETOLYGUMAI IR REGIONINĖ DIFERENCIACIJA LIETUVOJE	45
Arūnas Pocius LIETUVOS JAUNIMAS IR PAGYVENŲ ASMENYS DARBO RINKOJE: NEDARBO PASIKEITIMŲ VERTINIMAS LYGINAMOSIOS ANALIZĖS KONTEKSTE.....	55
Julija Moskvin ĮTRAUKUSIS UŽIMTUMAS LIETUVOJE: AKTYVIOS DARBO RINKOS POLITIKOS PRIEMONIŲ IR SOCIALINIŲ ĮMONIŲ PLĖTROS PAVYZDYS.....	78
Anna Lipnevič VEGANAI LIETUVOJE: SOCIODEMOGRAFINĖ DIFERENCIACIJA	88

CONTENT

PREFACE (Lithuanian).....	5
PREFACE.....	6
Daumantas Stumbrys CHANGES IN THE POPULATION STRUCTURE IN LITHUANIA FROM 2001 TO 2021: INCREASING DEMOGRAPHIC DIFFERENTIATION IN URBAN, SUBURBAN, AND RURAL MUNICIPALITIES	7
Anna Lipnevič LARGE FAMILIES IN LITHUANIA: DEMOGRAPHIC SITUATION AND ITS CHANGE.....	21
Vladas Gaidys THE EVALUATION OF THE ECONOMIC SITUATION OF THE HOUSEHOLDS IN URBAN AND RURAL AREAS IN PUBLIC OPINION SURVEYS IN 2002-2021.....	33
Rūta Brazienė YOUTH HOUSING INEQUALITIES AND REGIONAL DIFERENTIATION IN LITHUANIA	45
Arūnas Pocius LITHUANIAN YOUTH AND THE ELDERLY IN THE LABOUR MARKET: EVALUATION OF CHANGES IN UNEMPLOYMENT WITHIN THE CONTEXT OF A COMPARATIVE ANALYSIS	55
Julija Moskvina INCLUSIVE EMPLOYMENT IN LITHUANIA: AN EXAMPLE OF THE DEVELOPMENT OF ACTIVE LABOR MARKET POLICIES AND SOCIAL ENTERPRISES	78
Anna Lipnevič VEGANS IN LITHUANIA: SOCIODEMOGRAPHIC DIFFERENTIATION	88

JAUNIMO APSIRŪPINIMO BŪSTU NETOLYGUMAI IR REGIONINĖ DIFERENCIACIJA LIETUVOJE

Rūta BRAZIENĖ

LSMC SI Darbo rinkos tyrimų skyrius

A. Goštauto g. 9, LT-01108 Vilnius

El. paštas: ruta.braziene@dsti.lt

Santrauka. Šiame straipsnyje nagrinėjami jaunimo (18–35 metų amžiaus) apsirūpinimo būstu netolygumai ir regioninė diferenciacija Lietuvoje. Glaustai aptariamos pagrindinės mokslinių tyrimų kryptys bei naujausi jaunimo apsirūpinimo būstu moksliniai tyrimai. Remiantis reprezentatyvios jaunimo apklausos (N=1201) duomenimis, Lietuvoje buvo išskirti jaunimo apsirūpinimo būstu netolygumai priklausomai nuo gyvenamosios vietos (didžiųjų miestų ir kitų vietovių klasteriai). Analizuojamos jaunimo galimybės apsirūpinti būstu, būsto nuosavybės ar būsto nuomos pasirinkimo motyvai bei subjektyvus būsto politikos vertinimas. Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad jaunimas, gyvenantis didžiuosiuose miestuose, palankiau vertina savo galimybes apsirūpinti būstu nei kitų vietovių jaunimas. Tyrimo metu išryškėjo didžiųjų miestų ir kitų vietovių jaunimo išsilavinimo bei padėties darbo rinkoje skirtumai. Pažymėtina, kad tiek miestų, tiek kitų vietovių jaunimas yra labiau linkęs akcentuoti, jog būtent būsto nuosavybė, o ne būsto nuoma yra priimtinesnė rezidencijos forma. Apibendrinus, tiek miestų, kitų vietovių jaunimas būsto politiką jaunimo grupės atžvilgiu yra linkęs vertinti nepalankiai.

Raktažodžiai: jaunimas, jaunimo apsirūpinimo būstu netolygumai, regioninė diferenciacija.

Įvadas

Naujausių mokslinių tyrimų jaunimo apsirūpinimo būstu tematika analizė atskleidė, kad pastarąjį dešimtmetį stebime tendencijas, jog jaunimo apsirūpinimo būstu procesas sudėtingėja – tiek visoje Europoje, tiek Lietuvoje (Brazienė, Žilys et al., 2018; Gebel, 2018; Gebel, 2017; Baranowska-Rataj et al., 2017; Baranowska-Rataj et al., 2015 ir kt.). Tą sąlygoja nuolat augančios būsto kainos, ribotas kokybiško būsto prieinamumas, nestabili jaunimo situacija darbo rinkoje bei kiti veiksniai. Dar vienas svarbus aspektas yra vis labiau išryškėjantys regioniniai jaunimo apsirūpinimo būstu skirtumai bei netolygumai, kai jaunimas, gyvenantis mažiau urbanizuotose vietovėse, dėl nepalankios situacijos darbo rinkoje turi menkesnes būsto įsigijimo galimybes nei miestų jaunimas. Daugeliui jaunų žmonių būsto autonomija, t. y. apsigyvenimas savarankiškai nuo tėvų, tampa vis didesniu iššūkiu. Dėl tos priežasties pastebime stiprėjančias tendencijas, kad vis daugiau jaunų žmonių ilgiau gyvena su tėvais, dėl lėšų stygiaus negali įsigyti nuosavo būsto, o vienintele savarankiškos rezidencijos galimybe tampa nuoma privačiame būsto sektoriuje (Brazienė, Žilys et al., 2018).

Moksliniai tyrimai rodo, kad Lietuvos jaunimas prioritetą akivaizdžiai teikia nuosavam būstui (Brazienė, Žilys et al., 2018). Tai, kad nuosavo būsto idėją palaiko labai didelė dalis

jaunų asmenų, iš dalies lemia ir istoriškai susiklosčiusios tradicijos, nes didžioji dalis asmenų gyvena nuosavuose būstuose, o privati būsto nuosavybė Lietuvoje vis dar yra dominuojanti būsto valdos forma. Būsto politikos reforma Lietuvoje buvo panaši kaip ir daugelyje kitų pokomunistinių šalių – dėl šių reformų pokomunistinėse šalyse privatus būstas sudaro daugiau nei 80 proc. Paminėtina, kad Lietuvoje šis rodiklis yra vienas aukščiausių – net 88,6 proc. Panašūs rodikliai yra ir kitose pokomunistinėse šalyse: Bulgarijoje – 81,7 proc., Kroatijoje – 89,4 proc., Estijoje – 82 proc. o Vengrijoje – net 92 proc. Palyginimui – kitose Europos šalyse šis rodiklis yra gerokai mažesnis, pavyzdžiui, privatus būstas Austrijoje sudaro 51,6 proc., Suomijoje – 67 proc., Danijoje – 51 proc., Olandijoje – 60 proc., o Vokietijoje – vos 45,4 proc.

Jaunimo apsirūpinimo būstu klausimai nagrinėti įvairių šalių mokslininkų (Brazienė, Žilys et al., 2018; Brazienė, 2018; Brazienė, Mikutavičienė, 2018; Indriliūnaitė, 2018; Žilys, 2018; Indriliūnaitė, Žilys, 2018; Gebel, 2018; Gebel, 2017; Baranowska-Rataj et al., 2017; Baranowska-Rataj et al., 2015; Filandri, Bertolini, 2016; Filandri, Olagnero, 2014; Billari, Liefbroer, 2010 ir kt.), tačiau reikia pažymėti, kad regioniniai jaunimo apsirūpinimo būstu klausimai moksliniuose tyrimuose nagrinėjami fragmentiškai.

Lietuvos būsto politikoje jaunimo apsirūpinimo būstu klausimams nėra skiriama pakankamai dėmesio. Būsto politikos kontekste jaunimas nėra grupė, kuriai teikiama pakankamai pirmenybės, vykdoma būsto politika jaunimo grupės atžvilgiu yra neefektyvi ir nesudaro palankių prielaidų jaunimui įsigyti būstą (Brazienė, Žilys et al., 2018). Vis tik šiame kontekste reikėtų paminėti 2018 m. Lietuvoje įsigaliojusį finansinės paskatos pirmąjį būstą įsigyjantiems jaunuoms šeimoms įstatymą, kuris yra viena pirmųjų priemonių, skirtų jaunimui, gyvenančiam šalies regionuose, sėkmingiau spręsti savarankiško apsirūpinimo būstu klausimus.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti jaunimo apsirūpinimo būstu netolygumus ir regioninę diferenciaciją Lietuvoje.

Pirmoje straipsnio dalyje aptariami jaunimo apsirūpinimo būstu srities moksliniai tyrimai, antroje – tyrimo metodologija ir duomenys, kurie atskleidžia jaunimo apsirūpinimo būstu netolygumus ir regioninius skirtumus.

1. Jaunimo apsirūpinimo būstu analizės teorinės prielaidos

Šiame moksliniame tyrime apsirūpinimas būstu traktuojamas kaip jauno asmens savarankiškos rezidencijos galimybė. Savarankiška rezidencija (gyvenimas) suprantama kaip jauno asmens apsigyvenimas atskirai nuo tėvų ar globėjų šeimos (Brazienė, 2019; Filandri, Bertolini, 2016 ir kt.). Per pastarąjį dešimtmetį moksliniai tyrimai jaunimo apsirūpinimo būsto tematika labiausiai akcentuoja visiškai naujas jaunimo tapimo suaugusiaisiais, perėjimo iš švietimo sistemos bei savarankiško apsigyvenimo nuo tėvų ar globėjų tendencijas (Brazienė, Žilys et al., 2018; Gebel, 2017; Baranowska-Rataj et al., 2017; Filandri, Bertolini, 2016, ir kt.). Šias priežastis lėmė globaliniai pokyčiai, darbo rinkų nestabilumas, nuolat augančios būsto kainos ir t. t. Viena iš esminių priežasčių, dėl kurių jaunimui yra sudėtinga apsirūpinti būstu, yra nestabili situacija darbo rinkose bei finansinių išteklių trūkumas. Dėl to jauni asmenys vis ilgiau gyvena su tėvais, nuomojasi būstą iš privačių nuomotojų ir t. t. (Filandri, Bertolini, 2016; Lennartz et al., 2016 ir kt.).

Savarankiškas ir nuo tėvų ar globėjų nepriklausomas gyvenimas neabejotinai yra vienas iš esminių tapimo suaugusiuoju aspektų (Corijn, Klijsing, 2001 ir kt.). Būsto autonomijos galimybės priklauso nuo įvairių veiksnių. Tai makroekonominiai, socialiniai ir kultūriniai veiksniai ir, neabejotinai, būsto prieinamumas (kuris pirmiausiai suprantamas kaip būsto įsigijimo ar nuomos galimybė) (Bertolini et al., 2019; Moreno, 2012 ir kt.). Paminėtina tai, kad Lietuvoje, deja, labai ribotos būsto nuomos galimybės. Lietuvoje egzistuojanti būsto rinka iš esmės siūlo dvi galimybes jaunimui apsirūpinti būstu: nuosavo būsto įsigijimas (nuosavybė) arba privataus sektoriaus būsto nuoma. Dažniausiai būsto rinka be valstybės intervencijų ne visuomet gali pasiūlyti pakankamai tinkamo ir kokybiško būsto. Be to, būsto nuoma yra dažnesnė forma tarp mažesnes pajamas turinčių namų ūkių. Paminėtina, kad mažesnes pajamas gaunantys jauni asmenys ir jaunos šeimos dažnai dėl finansinių išteklių trūkumo yra priversti rinktis mažiau kokybišką, neatitinkantį poreikių (arba tik iš dalies atitinkantį), higienos, standartų ir komforto būstą. Nuomotojai dažniausiai yra privatūs asmenys, o nuoma prieinama tik rinkos kaina. Be to, socialinis būstas, net jeigu nuomininkas yra savivaldybė, vis dar asocijuojasi su stigma, socialine atskirtimi, skurdu ir nepriteklumi. Toks būstas skirtas tik mažiausias pajamas turintiems gyventojams. Palyginimui, kai kuriose vakarų šalyse, pvz., Vokietijoje, Olandijoje, valstybės ar savivaldybės disponuoja pakankamai nemenku būsto fondu, kurį mažesne nei rinkos kaina gali išsinuomoti piliečiai.

Ir nors Lietuvoje jaunimas su paskolomis įsigyja sąlyginai mažiau būstų nei jaunimas kitose šalyse, vis tik moksliniai tyrimai rodo, kad gyventojų požiūris į skolinimąsi būstui bei būsto paskolas tampa palankesnis, o paskola tampa įprastu vartojimo instrumentu. Apžvelgus įvairiuose šaltiniuose pateikiamus statistinius duomenis, galima daryti apibendrinamąją išvadą, kad per pastaruosius 10 metų pastebima bendra tendencija – mažėja būsto savininkų ir didėja būsto nuomininkų skaičius. Tai lemia ir nuolatinis būsto kainų kilimas, kuomet įsigyti būstą be paskolos yra labai sudėtinga. ES-28 lygmeniu būsto savininkų yra 69,4 proc., o nuomininkų – 30,6 proc. Lietuvoje, kaip, beje, ir kitose šalyse, būsto savininkų skaičius yra daug didesnis nei vidutiniškai Europos Sąjungoje, tačiau pastaraisiais metais smarkiai mažėja būsto savininkų skaičius atsizvelgiant į amžių, t. y. labiausiai būsto savininkų skaičius mažėja tarp jaunų asmenų.

Ankstesni moksliniai tyrimai akcentuoja darbo, tinkamo užimtumo ir pajamų svarbą jaunimo apsirūpinimui būstu (Iacovou, 2010; Aassve et al., 2002 ir kt.). Moksliniai tyrimai taip pat atskleidžia, kad jaunimas, esantis nesaugiose pozicijose darbo rinkos atžvilgiu (laikinas darbas, nepakankamos pajamos, bedarbystė), ilgiau lieka tėvų namuose ir yra linkę nepriimti ilgalaičių įsipareigojimų, o sprendimą dėl būsto įsigijimo atidėti vėlesniam laikui (Barbieri et al., 2014; Becker et al., 2010). Lersch, Dewilde (2015, p. 14), atliko tyrimą, kuriuo siekė nustatyti nesaugaus užimtumo poveikį apsirūpinant pirmuoju būstu (kaip būsto savininkui). Tyrimas buvo atliktas naudojant 2007–2011 m. EU-SILC (Europos Sąjungos pajamų ir gyvenimo sąlygų tyrimo) duomenimis vertinant dvidešimt dviejų Europos šalių rodiklius. Tyrimas atskleidė, jog jauniems asmenims tapti būsto savininkais trukdo nesaugus užimtumas, t. y. neturėti nuolatinių darbo sutarčių, dirbti mažiau nei 20 valandų per savaitę, patirti nedarbą ar dirbti žemos kvalifikacijos darbus.

2. Tyrimo metodologija ir imties charakteristikos

Šiame straipsnyje naudojami daliniai nacionalinės mokslo programos „Gerovės visuomenė“ projekto „Jaunimo apsirūpinimas būstu: procesai, problemos ir jų sprendimo būdai Lietuvoje (JABS)“, mokslinių tyrimų rezultatai (anketinės apklausos duomenys). Anketinė apklausa buvo vykdoma 2017 m. tiesioginio interviu PAPI (angl. *paper-and-pencil interviewing*) būdu – apklausti 1201 Lietuvos gyventojai nuo 18 iki 35 metų amžiaus. Tyrimo reprezentatyvumo buvo siekiama pagal šiuos požymius: (1) amžius, (2) lytis, (3) gyvenamoji vieta pagal regioninio pasiskirstymo (apskričių proporcijas), (4) urbanizacijos (miesto ir kaimo proporcijos) ir (5) administracinio suskirstymo lygmenis (didmiesčio, rajono centro ir kitos vietovės proporcijas) bei būsto tipo (socialinio ar kitos būsto valdos būsto proporcijas) kriterijus.

Tarp apklaustųjų – 54 proc. moterų ir 46 proc. vyrų. Vidutinis respondentų amžius – 26,4 metų, standartinis nuokrypis – 5,01 metų. Dauguma respondentų – 45,1 proc. – buvo įgiję vidurinį išsilavinimą, 28,2 proc. – aukštąjį universitetinį, 10,4 proc. – aukštąjį neuniversitetinį, 8,9 proc. – aukštesnįjį išsilavinimą, o likusieji respondentai buvo įgiję žemesnį nei vidurinį išsilavinimą. Užimtumo statusas jaunų asmenų imtyje varijuoja taip: 59,5 proc. skiria savo laiką tik darbui, 20,1 proc. respondentų mokosi ar studijuoja, 11,5 proc. derina darbą kartu su mokslais ar studijomis, o 8,9 proc. užima kitą statusą. Tolesnei duomenų analizei duomenys buvo suskirstyti pagal gyvenamąją vietovę priklausomai nuo urbanizacijos lygio į du klasterius (didžiųjų miestų ir kitų vietovių klasterį). Didžiųjų miestų klasteriui buvo priskirtas jaunimas, gyvenantis sostinėje Vilniuje, didmiesčiuose (pvz., Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje) ir apskričių centruose (pvz., Alytuje, Marijampolėje, Utenoje). Į kitų vietovių klasterį pateko jaunimas, gyvenantis rajonų centruose (pvz., Skuode, Varėnoje, Kėdainiuose), miesteliuose (pvz., Varėnoje, Kėdainiuose) bei kaimuose ir vienkiamiuose. Atitinkamai didžiųjų miestų ir kitų vietovių jaunimo buvo po 57,9 ir 42,1 proc. Analizuojant naujai suformuotų klasterių socialines demografines charakteristikas, išryškėjo keletas dėsningumų. Didžiųjų miestų klasterio jaunimas pasižymi sąlyginai aukštesniu išsimokslinimo lygiu nei kitų vietovių jaunimas. Aukštąjį universitetinį išsilavinimą turėjo 34,2 proc. miesto jaunimo ir atitinkamai 20 proc. kitų vietovių jaunimo (1 lentelė).

1 lentelė. Didžiųjų miestų ir kitų vietovių klasterių jaunimo pasiskirstymas pagal išsimokslinimą (N=1201, proc.)

Išsilavinimo lygis	Didžiųjų miestų klasteris	Kitų vietovių klasteris
Aukštasis universitetinis	20,0	34,2
Aukštasis neuniversitetinis	9,2	11,2
Aukštesnysis	11,1	7,3
Vidurinis	48,6	42,7
Pradinis / pagrindinis	11,2	4,6

Analizuojant duomenis pagal didžiųjų miestų ir kitų vietovių klasterius, išryškėjo ir kai kurie būsto nuosavybės skirtumai. Tarp kitų vietovių jaunimo (20 proc.) kiek daugiau yra būsto savininkų ar bendrasavininkų (be paskolos) nei tarp miestų jaunimo (13,4 proc.). Vis

dėlo, tarp būsto savininkų su paskola kiek daugiau yra miestų jaunimo – 10,1 proc., ir atitinkamai 9,9 proc. kitose vietovėse. Tarp miesto jaunimo yra daug populiareesnė nuoma iš privačių asmenų rinkos kaina – 14,2 proc., ir atitinkamai 5,3 proc. kitose vietovėse. Gana reikšmingai skiriasi ir dalis jaunimo, gyvenančio kartu su tėvais ir giminaičiais (31,4 proc. miestuose ir 47,8 proc. kitose vietovėse). Kiek mažiau nei dešimtadalis (8,6 proc.) miestų jaunimo nurodė, kad gyvena universiteto, kolegijos ar mokyklos paskirtame bendrabutyje, kai kitose vietovėse šia apgyvendinimo forma naudojasi tik 1,4 proc. jaunimo. Socialiniame būste gyvenančio jaunimo dalis mieste (2,4 proc.) ir kitose vietovėse (2,2 proc.) iš esmės nesiskiria (2 lentelė).

2 lentelė. Didžiųjų miestų ir kitų vietovių jaunimo pasiskirstymas pagal būsto valdos statusą (N=1201, proc.)

Būsto valdos statusas	Miestų klasteris	Kitų vietovių klasteris
Esu visateisis šio būsto savininkas / savininkė ar bendrasavininkas / bendrasavininkė, neturintis / neturinti išsimokėti būstui paskolos	13,1	20,0
Esu būsto savininkas / savininkė ar bendrasavininkas / bendrasavininkė, bet turintis / turinti išsimokėti būsto paskolą	11,9	9,9
Nuomojuosi būstą už rinkos kainą iš privataus asmens	20,8	7,5
Gyvenu su tėvais ar giminaičiais ir nemoku nuomos	25,7	47,8
Gyvenu ne tėvų ar giminaičių būste ir nemoku nuomos	6,5	4,0
Gyvenu universiteto, kolegijos ar mokyklos paskirtame bendrabutyje	10,9	1,4
Gyvenu paskirtame socialiniame būste	3,4	2,2
Kita situacija	7,7	7,3

Pagal užimtumo statusą daugiau jaunų asmenų, gyvenančių didžiuosiuose miestuose, tik mokosi ar studijuoja 25,9 proc. (regionuose atitinkamai 15,4 proc.). Darbą su studijomis derina didesnė dalis jaunimo miestuose nei kitose vietovėse. Taip pat reikia paminėti, kad didesnė dalis jaunimo kitose vietovėse nei didžiuosiuose miestuose patenka į taip vadinamą NEET (nedirbančio, nesimokančio ir mokymuose nedalyvaujančio jaunimo) grupę. Analizuojant priežastis, dėl kurių jauni asmenys nedalyvauja darbo rinkoje, išryškėjo, kad beveik dvigubai daugiau jaunų asmenų kitose vietovėse nei miestuose yra bedarbiai, atitinkamai 9,8 proc. miestuose ir 19,0 proc. kitose vietovėse. Be to, didesnė dalis jaunų asmenų kitose vietovėse nurodė, kad dirba be darbo sutarties. Galiausiai, apie trečdalis jaunimo kitose vietovėse (31,7 proc.) nurodė, kad nerimauja galintys netekti darbo per artimiausius 12 mėnesių (miestų klasteryje atitinkamai 22,4 proc.).

3. Jaunimo galimybių įsigyti būstą vertinimų regioniniai skirtumai

Atsižvelgiant į būsto rinkos tendencijas Lietuvoje, iš esmės neegzistuojantį kainų reguliavimą, galima konstatuoti, kad jaunimui būsto įsigijimas tampa vis didesniu iššūkiu. Dažniausiai būstas yra įsigyjamas su paskola iš banko. Kad paskolos išsimokėjimas yra nemenkas iššūkis, nurodė didžioji dalis jaunimo tiek miestuose, tiek kitose vietovėse. Tiek miestų, tiek kitų vietovių klasterio jaunimas buvo linkęs pritarti nuomonei, kad būstą įsigyti su paskola yra labai sunku / pakankamai sunku asmenims, gaunantiems vidutinės pajamas, ką tik studijas

pabaigusiam asmeniui, jaunam asmeniui, ką tik gavusiam pirmą darbą, arba jaunai šeimai, kurioje tik vienas asmuo dirba (3 lentelė).

3 lentelė. Jaunimo galimybių įsigyti būstą vertinimas pagal gyvenamąją vietą (N=1201, proc.)

Teiginiai	Labai sunku / pakankamai sunku		Pakankamai lengva / labai lengva	
	Miestų klasteris	Kitų vietovių klasteris	Miestų klasteris	Kitų vietovių klasteris
Asmeniui, gaunančiam vidutinės pajamas, išsimokėti būsto paskolą	87,4	94,9	12,6	5,1
Jaunam asmeniui išsimokėti būsto paskolą	93,3	96,9	6,7	3,1
Ką tik studijas pabaigusiam asmeniui išsimokėti būsto paskolą	95,4	97,9	4,6	2,1
Jaunam asmeniui, ką tik gavusiam pirmą darbą, išsimokėti būsto paskolą	95,2	95,7	4,8	4,3
Jaunai šeimai, kurioje tik vienas asmuo dirba, išsimokėti būsto paskolą	96,2	97,7	3,8	2,3
Šeimai, kurioje yra du dirbantys asmenys, išsimokėti būsto paskolą	63,5	70	36,5	30,0

Tyrimo duomenų rezultatai atskleidė, kad gyvenamoji vieta yra labai reikšmingas veiksnys, lemiantis galimybes įsigyti per paskolų mechanizmą. Palankiau būsto paskolos išsimokėjimo galimybes vertino didžiųjų miestų klasterio jaunimas (ANOVA, $p = 0,002$). Būsto įsigijimo galimybes neabejotinai lemia asmens ar namų ūkio finansiniai ištekliai. Respondentai, kurie nurodė, jog per pastaruosius 12 mėn. jų finansinė padėtis pablogėjo, statistiškai reikšmingai mažiau palankiai vertina galimybes išsimokėti būsto paskolą (ANOVA, $p = 0,005$). Siekiant išsiaiškinti, kaip jaunimo apsirūpinimas gyvenamuoju būstu yra pasiskirstęs pagal užimamą būsto valdos statusą, remiantis vidurkių palyginimo testo rezultatais galima teigti, kad su tėvais gyvenantis jaunimas statistiškai reikšmingai prasčiau vertina savo galimybes apsirūpinti gyvenamuoju būstu (ANOVA, $p = 0,003$).

Iš atlikto tyrimo duomenų matyti, kad tiek miestų, tiek kitų vietovių klasterių jaunimas prioritetą teikia nuosavam būstui. Galima daryti prielaidą, kad dar viena svarbi priežastis yra tai, jog Lietuvoje vis dar labai stipri būsto kaip socialinio statuso reikšmė. Būstas – tai gyvenimo būdo ar asmenybės išraiškos aspektas. Turėti nuosavą būstą (ar įsigytą su paskola) – tai tarsi gera investicija, kurią bet kada vėliau gali panaudoti. Jaunimas nuosavą būstą laiko gera investicija į ateitį, kuri taip pat suteikia paveldėjimo galimybę. Be to, miestų klasterio jaunimas sąlyginai palankiau vertina būsto nuomą nei kitų vietovių klasterio jaunimas. Tiek miestų, tiek kitų vietovių jaunimas nėra linkęs pritari teiginiui, kad būsto nuoma leidžia sutaupyti ir taupiau gyventi (4 lentelė).

Tyrimo duomenų analizė taip pat atskleidė statistiškai reikšmingus skirtumus – kitų vietovių jaunimas būsto nuosavybę laiko vertingesne rezidencijos forma nei būsto nuoma (ANOVA, $p = 0,000$). Vertinant priežastis, kurios paskatintų nuosavo būsto įsigijimą, pastebėta, jog didžiųjų miestų klasteryje gyvenančiam jaunimui sprendimas įsigyti nuosavą būstą labiausiai susijęs su santuoka, vaikų atsiradimu ar skyrybomis (ANOVA, $p = 0,010$).

4 lentelė. Didžiųjų miestų ir kitų vietovių jaunimo požiūris į būsto nuosavybę ir būsto nuomą (N=1201, proc.)

Teiginiai	Visiškai sutinku / sutinku		Visiškai nesutinku / nesutinku		Sunku pasakyti	
	Miestų klasteris	Kitų vietovių klasteris	Miestų klasteris	Kitų vietovių klasteris	Miestų klasteris	Kitų vietovių klasteris
Lietuvoje norint gerai gyventi reikia gyventi nuosavame būste	63,2	77,3	30,5	16,8	6,3	5,9
Nuosavo būsto vertė praktiškai visuomet tik auga	65,8	76,7	20,3	13,4	13,9	9,9
Nuosavas būstas yra investicija į asmens ar šeimos gerovę ir ateitį	90,8	91,9	4,6	3,6	4,6	4,5
Nuosavas būstas yra geriausias pasirinkimas, nes užtikrina būsto pavaldėjimą	76,6	89,3	11,5	5,2	11,9	5,5
Būsto nuoma yra pigiausias gyvenamo būsto pasirinkimas	19,4	14,9	64,2	74,1	16,4	11,0
Būsto nuoma suteikia laisvę lanksčiai keisti sprendimus dėl ateities	49,3	39,7	38,0	48,1	12,7	12,2
Būsto nuoma leidžia išvengti įsipareigojimų bankui dėl būsto paskolos	72,7	75,9	16,1	11,9	11,2	12,2
Nuosavas būstas leidžia sutaupyti ir taupiau gyventi	72,5	79,6	13,7	9,9	13,8	10,5
Saugesnę senatvę užtikrina būsto nuosavybė nei būsto nuoma	90,9	93,7	4,6	2,0	4,5	4,3
Būsto nuoma leidžia sutaupyti ir taupiau gyventi	14,1	12,5	71,1	75,3	14,7	12,2

Tik besimokančio bei besimokančio ir dirbančio jaunimo grupėse būsto nuoma labiau susijusi su būsto nuomos teikiama laisve lanksčiai keisti sprendimus dėl ateities (ANOVA, $p = 0,002$). Tai gali būti paaiškinama didesniu besimokančio jaunimo mobilumo poreikiu keičiant gyvenamą vietą, susijusia su studijų ar darbo vieta. Tiek didžiųjų miestų, tiek kitų vietovių jaunimas labiausiai akcentavo valstybės vaidmenį skiriant finansinę paramą pirmajam nuosavam būstui įsigyti (5 lentelė). Be to, kitų vietovių jaunimas labiau akcentavo kitas paramos priemones, pavyzdžiui, valstybės paramą būstui išlaikyti (pinigines pašalpas ir kompensacijas).

Lyginant būsto politikos vertinimą skirtingose respondentų grupėse, išryškėjo skirtumai atsižvelgiant į gyvenamąją vietą. Vis tik didesnę valstybės paramos poreikį ir reikšmingesnę vaidmenį būsto rinkos reguliavime akcentavo kitose vietovėse gyvenantis jaunimas. Didesnis valstybės vaidmuo apsirūpinant būstu (ANOVA, $p = 0,001$) siejamas su nekilnojamojo turto mokesčių didinimu bei įstatymų įgyvendinimo kontrolės griežtinimu. Atokesnių kitų vietovių jaunimui svarbesnę valstybės finansinę paramą apsirūpinant būstu (ANOVA, $p = 0,048$), taikant tokias priemones kaip parama pirmajam būstui įsigyti, teikiant lengvatas besinuomajantiems būstą, didinant pašalpas ir kompensacijas būstui išlaikyti. Nuomonė, kad Lietuvoje trūksta didesnio valstybės reguliavimo būsto rinkos ir būsto nuomos kainų sektoriuose (ANOVA, $p = 0,000$), reikšmingai skiriasi lyginant sostinėje ir likusioje Lietuvos teritorijoje gyvenančių respondentų nuomones. Jai mažiausiai pritaria sostinėje gyvenantis jaunimas. Ta

pati tendencija išryškėjo vertinant valstybės vaidmenį kontroliuojant neapmokestinamą būsto nuomos sektorių (ANOVA, $p = 0,000$). Sostinėje gyvenantis jaunimas mažiausiai, palyginti su kitomis grupėmis, pritaria šiai valstybės funkcijai.

5 lentelė. Valstybės vaidmens būsto politikoje vertinimas (N=1201, proc.)

Teiginiai	Visiškai nesutinku / nesutinku		Visiškai sutinku / sutinku	
	Miestų klasteris	Kitų vietovių klasteris	Miestų klasteris	Kitų vietovių klasteris
Valstybė turėtų prisiimti didesnį vaidmenį už būsto aprūpinimą Lietuvoje, didinant nekilnojamo turto mokesčius ar griežtinant susijusių mokesčių rinkimą	38,3	30,4	61,7	69,6
Valstybė turėtų prisiimti didesnį vaidmenį už būsto aprūpinimą Lietuvoje, griežtinant kontrolę ar kuriant su tuo susijusius įstatymus	25,2	15,2	74,8	84,8
Valstybė turėtų skirti didesnę finansinę paramą pirmajam nuosavam būstui finansuoti	5,8	1,7	94,2	98,3
Besinuomojantiems būstą asmenims turėtų būti teikiamos lengvatos būstui išlaikyti	24,1	19,4	75,9	80,6
Apskritai piniginės pašalpos ir kompensacijos būstui išlaikyti turi būti didesnės	21,9	14,1	78,1	85,9

Išvados

Mokslinės literatūros ir atliktų tyrimų analizė atskleidė, kad jaunimo apsirūpinimas būstu sudėtingėja, vis daugiau jaunų asmenų ilgiau gyvena su tėvais, o nuosavo būsto įsigijimas tampa nelengvu finansiniu iššūkiu. Socialinių bei ekonominių pokyčių kontekste mokslininkai akcentuoja augančią socialinę nelygybę, regioninius skirtumus ir reikšmingai suprastėjusias galimybes jauniems žmonėms apsirūpinti būstu. Būsto autonomijos galimybes sąlygoja finansiniai išteklių, situacija darbo rinkoje bei kiti individualaus lygmens veiksniai.

Tyrimo metu analizuoti aspektai – jaunimo galimybės apsirūpinti būstu, būsto nuosavybės ar būsto nuomos pasirinkimo motyvai bei subjektyvus būsto politikos vertinimas – atskleidė, kad jaunimas, gyvenantis didžiuosiuose miestuose, palankiau vertina savo galimybes apsirūpinti būstu nei kitų vietovių jaunimas. Tyrimo metu taip pat išryškėjo miestų ir kitų vietovių jaunimo išsilavinimo bei padėties darbo rinkoje skirtumai. Pastebėtina, kad tyrimo metu paaiškėjo, jog tiek didžiųjų miestų, tiek kitų vietovių jaunimas yra labiau linkę pritariti nuostatoms, kad būsto nuosavybė yra labiau priimtina rezidencijos forma. Tiek miestų, tiek kitų vietovių jaunimas būsto politiką jaunimo grupės atžvilgiu buvo linkę vertinti nepalankiai, o labiausiai buvo akcentuojama, kad trūksta ryškesnio valstybės vaidmens skiriant finansinę paramą pirmajam nuosavam būstui įsigyti.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos būsto politikoje jaunimo apsirūpinimui būstu turėtų būti skiriama daugiau dėmesio, skatinamas vykdomos būsto politikos universalumas, išplečiant jaunų asmenų galimybes apsirūpinti būstu tiek didžiuosiuose miestuose, tiek kitose vietovėse.

Literatūra:

- Aassve, A., Billari, F. C., Mazzuco, S., Ongaro, F. (2002). 'Leaving home: a comparative analysis of ECHP data', *Journal of European Social Policy*, 12 (4): 259–75.
- Baranowska-Rataj, A., Bertolini, S., Ghislieri, C. et al. (2015). *Becoming adult in hard times: current and future issues on job insecurity and autonomy*. Academia University Press, Torino.
- Baranowska-Rataj, A., Bertolini, S., Goglio, V., eds. (2017). *Country level analyses of mechanisms and interrelationships between labour market insecurity and autonomy*, EXCEPT Working Papers, WP No 11. Tallinn University, Tallinn.
- Billari, F. C., Liefbroer, A. C. (2010). „Towards a new pattern of transition to adulthood?“. *Advances in Life Course Research*, 15 (Issues 2–3): 59–75.
- Brazienė, R., Žily, A., Indriliūnaitė, R., Mikutavičienė, I. (2018). *Jaunimas ir būstas Lietuvoje: skirtingos galimybės, trajektorijos ir iššūkiai*. Kolektyvinė monografija. Kaunas: VDU.
- Brazienė, R. (2018). „Jaunimo apsirūpinimas būstu: galimybės ir problemos“. *Kultūra ir visuomenė: socialinių tyrimų žurnalas*, 9 (2): 131–149. Prieiga internete: <https://doi.org/10.7220/2335-8777.9.2>.
- Brazienė, R., Mikutavičienė, I. (2018). „Būsto politikos vertinimas Lietuvoje: jaunimo grupės požiūris“. *Viešoji politika ir administravimas*, 17 (3): 470–483. Prieiga internete: <http://dx.doi.org/10.5755/j01.ppa.17.3.21959>.
- Brzinsky-Fay Ch., Solga, H. (2016). „Compressed, Postponed, or Disadvantaged? School-to-Work Transition Patterns and Early Occupational Attainment in West Germany“. In *Research in Social Stratification and Mobility, Special Issue “School-to-Work Transitions across Time and Place. Patterns, Socioeconomic Achievement, and Parenthood”*, edited by Marlis Buchmann / Heike Solga, p. 21–36.
- Brzinsky-Fay, Chr. (2008). „Get the Balance Right. Risk and Flexibility in School-to-Work Transition Sequences“. In *Innovating European Labour Markets. Dynamics and Perspectives*, eds. Peter Ester, Ruud Muffels, Joop Schippers, Ton Wilthagen, p. 275–296. Cheltenham/Northampton, MA: Edward Elgar.
- Corijn, M., Klijzing, E. (2001). *Transitions to Adulthood in Europe*, p. 313–340. Kluwer Academic Publishers.
- Filandri, M., Bertolini, S. (2016). „Young people and home ownership in Europe“. *International Journal of Housing Policy*, 16: 144–164.
- Filandri, M., Olganero, M. (2014). „Housing inequality and social class in Europe“. *Housing Studies*, 7: 977–993.
- Gebel, M. (2017). *The effects of unemployment and temporary employment on leaving the parental home in Germany*. In *Country level analyses of mechanisms and interrelationships between labour market insecurity and autonomy*, EXCEPT Working Papers, WP No. 11, eds. A. Baranowska-Rataj, S. Bertolini ir V. Goglio, p. 97–130. Tallinn: Tallinn University.
- Gebel, M. (2018). *The role of education institutions for the transition from education to work: A European comparative perspective*. In P. Boyadjieva, M. Kanoushev, M. Ivanov, eds. 181–200. *Inequalities and social (dis)integration: In search of togetherness. Jubilee collection in honor of Prof. Rumiana Stoilova*. Sofia: Iztok-Zapad.
- Iacovou, M. (2010). 'Leaving home: independence, togetherness and income', *Advances in Life Course Research*, 15 (4): 147–60.

- Indriliūnaitė, R., Žilys, A. (2018). „Lietuvos būsto politikos keliami iššūkiai jaunimui privačioje būsto valdoje“. *Viešojo politika ir administravimas*, 17 (3): 454–469. Prieiga internete: <http://dx.doi.org/10.5755/j01.ppa.17.3.21958>.
- Lennartz, C., Arundel, R., Ronald, R. (2016). „Younger Adults and Homeownership in Europe Through the Global Financial Crisis“. *Population, Space and Place*, 22 (8): 823–835.
- Lersch, P. M., Dewilde, C. (2013). Young People’s Employment and Home Ownership (Tilburg University HOWCOME Working Paper Series 1). Tilburg: Tilburg University.
- Moreno, A. (2012). ‘The transition to adulthood in Spain in a comparative perspective: the incidence of structural factors’, *YOUNG*, 20 (1): 19–48.
- Lietuvos Respublikos finansinės paskatos pirmąjį būstą įsigyjantiems jaunosms šeimoms įstatymas. (2018). Nr. XIII-1281. TAR, 2018-06-26, Nr. 10518.
- Žilys, A. (2018). „Būsto karjera ir jos trajektorijos demografinio gyvenimo ciklo pradžioje: Lietuvos jaunimo apsirūpinimo situacija“. *Kultūra ir visuomenė: socialinių tyrimų žurnalas*, 9 (2): 193–229. Prieiga internete: <https://doi.org/10.7220/2335-8777.9.2>.

YOUTH HOUSING INEQUALITIES AND REGIONAL DIFFERENTIATION IN LITHUANIA

Rūta BRAZIENĖ

Department of Labour Market Research
of the Institute of Sociology at the LCSS
A. Goštauto st. 9, LT-01108 Vilnius
E-mail: ruta.braziene@dsti.lt

Summary. This article examines regional differentiation of housing provision for young people (aged 18-35) in Lithuania. The main research directions and the latest and most relevant research on housing provision for young people is briefly discussed. Based on the data of a representative youth survey (N = 1201) in Lithuania, inequalities in housing provision (larger cities and other locations clusters) were investigated. The analysis of the survey data revealed that young people living in larger cities are more likely to have access to housing than young people in the other locations. The study revealed differences in the education and labor market situation of young people in cities and regions. It is important that young people in both - cities and other locations - are more likely to emphasize that home ownership rather than renting is a more acceptable form of residence.

Keywords: youth, youth housing provision inequalities, regional differentiation.